

УДК 336.77:005.591.61

А. Ф. Бондаренко, канд. техн. наук, доц.,
К. М. Гуленок, студентка, **О. В. Стадник**, студентка,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

ВПЛИВ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ БАНКУ

У статті розглянуто сутність диверсифікації кредитного портфеля банку, її особливості залежно від ознаки розподілу. За допомогою факторного аналізу та оцінки еластичності виявлено вплив диверсифікації кредитного портфеля за суб'єктами на фінансовий результат банку.

Ключові слова: кредитний портфель, диверсифікація, чистий процентний дохід, еластичність.

Постановка проблеми. У сучасних умовах ведення бізнесу банківська система як одна з ланок фінансового механізму потребує постійного оновлення інструментів, удосконалення продуктів і послуг. Кредитування становить основну частину активних операцій, які приносять прибуток банківським установам, тому вимагає особливої уваги та виважених дій з боку менеджерів. Формування кредитного портфеля в умовах нестабільного розвитку економіки, глобалізаційних процесів і посилення конкуренції на ринку банківських послуг створює необхідність управляти кредитним портфелем за допомогою різноманітних механізмів керівництва, стратегій, однією з яких є стратегія диверсифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Маркетингова стратегія як диверсифікація широко досліджується науковцями вже досить тривалий період. Традиційне розуміння цього поняття пов'язують із працями Гаррі Марковіца (H. Markowitz) “Вибір портфеля” (“Portfolio Selection”) (1952) та “Вибір портфеля: ефективна диверсифікація інвестицій” (“Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments”) (1959). Його теорія полягала в тому, що інвестор в особі банку повинен оптимально формувати свій портфель, використовуючи не тільки високоприбуткові інструменти. Зменшення ризику, за Г. Марковіцем, можна досягти шляхом включення до портфеля інструментів, дохідність яких змінюється по-різному, тобто не корелюється [9; 10].

Питанням диверсифікації займалися такі вчені, як В. Н. Глумаков, Г. Я. Гольдштейн, Г. І. Кіндрацька, Г. В. Козаченко, Н. В. Куденко, В. С. Пономаренко, Л. М. Ремньова, А. Дж. Стрикленд, А. А. Томпсон та інші. Аналізуючи праці цих науковців, можна зробити висновок, що

диверсифікацію в банківській сфері у більшості випадків розглядають як інструмент зменшення ризиків. Інші науковці пов'язують диверсифікацію зі стратегічним розвитком підприємств. На нашу думку, банк має багато характеристик, які притаманні виробничим підприємствам, саме тому вважаємо за можливе використовувати наукові надбання з питань диверсифікації і для банківських установ.

Мета статті – розглянути особливості диверсифікації кредитного портфеля як ефективної маркетингової стратегії банку. Оцінити вплив диверсифікації кредитного портфеля за суб'єктами кредитування (міжбанківські кредити, кредити фізичних і юридичних осіб) на фінансовий результат банку, а саме – чистий процентний дохід.

Виклад основного матеріалу. Серед науковців немає єдиної чітко визначеної думки з приводу поняття диверсифікації. Ми вважаємо, що найбільш повним визначення цього поняття є таке: диверсифікація – маркетингові стратегії розвитку, що використовуються у підприємницькій діяльності і полягають у зміні номенклатури товарів чи послуг, розширенні меж виробничої та збутової діяльності з метою посилення впливу на ринок, збільшення ринкової частки, зменшення ризиків діяльності, зростання прибутку.

Банківські установи мають свої характерні ознаки, тому і визначення диверсифікації матиме певні особливості. Так, виділяють окремо кредитну диверсифікацію і диверсифікацію кредитного портфеля банку. Кредитна диверсифікація – розподіл вкладених в економіку грошових капіталів між різноманітними об'єктами з метою зниження ризику втрат і одержання вищого доходу [7]. Диверсифікацію кредитного портфеля банку можна визначити як процес модифікації складу та структури за допомогою кредитів, що відрізняються один від одного за основними параметрами і характеристиками [1].

Для виявлення цілей, які ставлять перед собою банки, використовуючи стратегію диверсифікації, необхідно визначити причини, що підштовхують їх до використання такого інструмента діяльності. Причин, що спонукають банки диверсифікувати свою діяльність, декілька. Головна – зниження відсоткової маржі в результаті посилення конкуренції на банківському ринку, розширення кількості банківських послуг. Інша не менш важлива причина – наявність ризиків у процесі здійснення кредитування [2]. Управління кредитним ризиком банку проводиться на двох рівнях відповідно до причин його виникнення – на рівні кожної окремої позики та на рівні кредитного портфеля в цілому. Саме на рівні кредитного портфеля використовують диверсифікацію як спосіб зниження ризиків.

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що цілями диверсифікації є:

- підвищення або утримання на певному рівні прибутковості кредитування;
- захист від ризиків, що існують під час надання позичок;
- розширення бази позичальників за рахунок диверсифікації банківських продуктів.

Розподіл кредитного портфеля, а тим самим здійснення диверсифікації, полягає в наданні кредитів клієнтам, діяльність яких має відмінності за певними параметрами. Залежно від цих параметрів вирізняють галузеву, географічну та портфельну диверсифікацію.

Географічна диверсифікація полягає в лімітуванні кредитних ресурсів залежно від регіонів, у яких знаходяться філіали чи представництва банку у випадку, коли банк працює на території однієї країни. Для великих банків такий поділ відбувається на рівні країн, що дає можливість уникнення ризиків, пов'язаних із несприятливими політичними, економічними та природними умовами.

Сутність галузевої диверсифікації в тому, що для здійснення кредитування обираються ті галузі, фази економічної активності яких не співпадають одна з одною. Таким чином, коли в одній галузі спостерігається спад, інша знаходиться на підйомі, а з часом ситуація змінюється на протилежну, що суттєво знижує ризики та дає можливість отримувати рівномірний прибуток.

Портфельна диверсифікація означає поділ кредитних ресурсів залежно від категорій позичальників – великі та середні компанії, підприємства малого бізнесу, банківські установи, фізичні особи, урядові організації тощо. У даному випадку ризики також не мають взаємної залежності, що створює баланс за несприятливого розвитку економічної ситуації [5].

Диверсифікація також може здійснюватися за рахунок створення нової ланки для діяльності в іншій сфері бізнесу або за рахунок проникнення у відносно наближену фінансову сферу – інвестування чи страхування. Ці види стратегій є більш капіталомісткими та потребують вивчення ринків, хоча і мають свої істотні переваги. На користь цього виду розширення діяльності вказує те, що страховий ринок не так широко розвинутий в Україні та розвивається більш стрімкими темпами, банки за рахунок своїх каналів збуту мають можливість перекресно пропонувати клієнтам інвестиційні та страхові продукти, не витрачаючи кошти на створення нової мережі. Крім того, співпраця банку з великими корпоративними клієнтами не лише в кредитуванні,

а й у страхуванні дає можливості створювати позитивну ділову репутацію. Теоретичні аспекти такої диверсифікації мають вагомі привабливі сторони, але на практиці банківська установа може стикатися з рядом проблем. Надмірна диверсифікація потребує витрат на вивчення нових видів діяльності, створення нових підрозділів вимагає висококваліфікованого персоналу, існує відмінна корпоративна культура цих видів фінансових інститутів, що також може викликати ускладнення в організації та управлінні. Проникнення у зазначені види діяльності створює можливість виникнення нових ризиків, які притаманні саме цьому виду діяльності. Загалом використання диверсифікації може призвести до того, що банки підлягатимуть однаковим ризикам і будуть подібними один до одного, що призведе до ускладнень в усій банківській системі та до системних криз [2].

У традиційному розумінні стратегія диверсифікації розглядається як така, що суттєво впливає на зниження ризику та збільшення прибутків, але у вчених, що займаються вивченням цього питання, є й інша думка. Групою економістів із Лондонської бізнес-школи, інституту технологій Нью-Джерсі та бізнес-школи Штерна при Нью-Йоркському університеті було проведено дослідження. Вивчалось питання впливу диверсифікації кредитів за галузевою, секторальною та географічною ознаками на характеристики ризику та доходу. У ході дослідження було виявлено, що галузева диверсифікація зменшує показники результативності банків, незалежно від того, який ступінь ризикованості притаманний цим банкам (виділяли банки з помірним і високим ступенями ризику). Секторальна диверсифікація погіршила результативність ризикованих банків, а на банки з помірним ступенем ризику впливає неоднозначно: підвищення прибутковості підвищує імовірність настання ризиків. Лише географічна диверсифікація позитивно впливає на банки з помірним ступенем ризику, для банків із високим ступенем ризику диверсифікація знаходиться в межах класичних теоретичних поглядів.

Таким чином, результати цього дослідження вказують на неоднозначний вплив диверсифікації на поєднання результату прибутковості та захисту від ризиків. Тобто, диверсифікація використовується для зниження ризиків без урахування економічної ефективності [3].

Не дивлячись на різноманітність критеріїв диверсифікації, основним залишається поділ кредитних ресурсів за суб'єктами кредитування: між фізичними та юридичними особами, а також міжбанківськими кредитами. Саме цей поділ є ефективним і забезпечує максимальний

фінансовий результат завдяки можливості диференційованості підвищення прибутків за кожним суб'єктом.

Вихідними даними для факторного аналізу ми обрали показники діяльності провідного українського банку – ПАТ “ПриватБанк”. За опублікованими рейтингами Національного банку України за станом на 01.01.2012 “ПриватБанк” займає перші місця за обсягом активів та отриманим фінансовим результатом, за сформованим капіталом – друге місце, поступаючись АТ “Ощадбанк”. У рейтингу українських банків за станом кредитного портфеля ПАТ “ПриватБанк” займає перше місце, причому частка кредитного портфеля даного банку в загальній структурі кредитного портфеля українських банків становить 16,71 %, це при тому, що частка “Ощадбанку” (друге місце) становить 10,46 %, а починаючи з десятого місця ця частка не перевищує 2,5 % за кожним банком [4].

Стратегія диверсифікації банку направлена на кредитування фізичних осіб і малих підприємств, оскільки з ними пов'язаний менший кредитний ризик порівняно з кредитуванням великих корпоративних клієнтів. Банк позиціонує себе так, щоб успішно конкурувати в плані кредитування ширшого, хоча все ще відносно невеликого, спектру українських компаній і секторів економіки з метою подальшої диверсифікації клієнтської бази, зниження залежності від низькоприбуткових бізнес-можливостей, пов'язаних з великими українськими корпораціями, та розвитку ділових взаємин з українськими компаніями другого порядку, що мають стабільні фінансові потоки [6].

Основним показником – результатом діяльності банку є чистий процентний дохід або процентний прибуток, який формує основну частину прибутку. Саме чистий процентний дохід відображає посередницьку функцію банку і розраховується як різниця між процентними доходами та процентними витратами за відповідний період. Вхідні дані відобразимо в таблиці 1.

Динаміка обсягів наданих кредитів за суб'єктами кредитування не є однозначною. Спостерігається суттєве зростання кредитування юридичних осіб, особливо після 2009 року, що було зумовлене економічною кризою. Так, для порівняння: у 2008 році кредитів було надано на суму 38 634,66 млн грн., а у 2011 – 94 888,38 млн грн. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання значно похитнулася, виникла необхідність у залучених і позичкових коштах.

Обсяги кредитів, наданих фізичним особам, набувають більш сталої динаміки розвитку на відміну від попереднього показника і знаходяться на рівні 18–23 млрд грн. Найбільше кредитів фізичним особам було

надано у 2008 році – 25 785,94 млн грн., у 2009 році відбувся спад до 18 832,49 млн грн., далі тенденція спрямована на відновлення обсягів кредитування. Така ситуація пояснюється значним подорожчанням кредитів після економічної кризи 2008–2009 рр., що зумовлене підвищенням Національним банком України облікової процентної ставки (12 % у 2009 р.) та відповідно середньозваженої ставки за кредитами з рефінансування банків.

Таблиця 1 – Обсяги наданих кредитів фізичним, юридичним особам, міжбанківське кредитування та отриманий чистий процентний дохід протягом 2006–2011 рр. ПАТ “ПриватБанк”, млн грн.

Рік	Результативна ознака	Факторні ознаки		
	Чистий процентний дохід	Міжбанківські кредити	Кредити юридичним особам	Кредити фізичним особам
A	1	2	3	4
2006	1 877,27	1 593,36	13 197,29	11 559,05
2007	3 094,94	5 876,79	19 813,98	18 139,22
2008	3 992,59	6 257,17	38 634,66	25 785,94
2009	7 371,32	8 974,04	40 741,85	18 832,49
2010	5 802,64	13 141,07	80 545,27	19 365,16
2011	7 940,63	4 157,33	94 888,38	23 860,12

Щодо міжбанківських кредитів, то тут спостерігається тенденція до плавного наростання кредитів, пік був досягнутий у 2010 році – 13 141,03 млн грн., у 2011 – зниження до 4 157,33 млн грн.

У зв'язку з такою тенденцією кредитування змінювався і чистий процентний дохід ПАТ “ПриватБанк”. Так, у 2009 р. збільшення на 84,6 % головним чином пояснюється високими процентними ставками за кредитами, а відновлений стан у 2011 році (приріст на 36,9 %) – збільшенням обсягів кредитування, особливо суб'єктів господарювання (рис. 1).

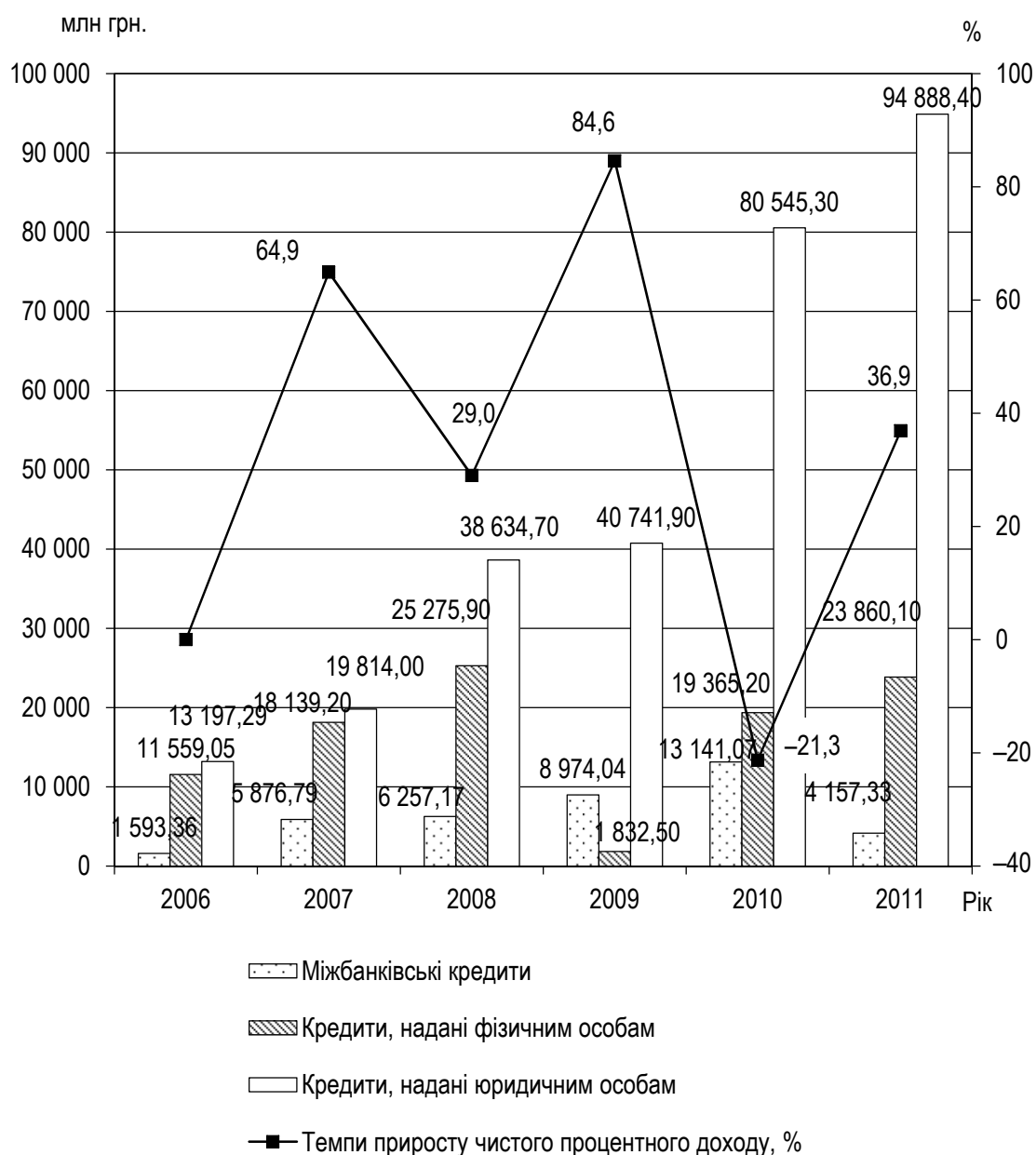

Рисунок 1 – Динаміка чистого процентного доходу та обсягів кредитів, наданих суб’єктам кредитування ПАТ “ПриватБанк” протягом 2006–2011 рр.

Дослідимо цю тенденцію у зв’язку з диверсифікованістю даного кредитного портфеля. На основі математичних розрахунків, визначення характерних середніх факторних і результативного показників, ми побудували економетричні моделі – рівняння нелінійної регресії залежностей чистого процентного доходу від кредитування за суб’єктами (табл. 2).

Таблиця 2 – Рівняння залежностей між кредитами, наданими суб'єктам кредитування та обсягом отриманого чистого процентного доходу

Надані кредити за суб'єктами кредитування	Рівняння регресії		Коефіцієнт детермінації	Коефіцієнт кореляції	Ступінь зв'язку
	1	2			
Міжбанківські кредити	$Y = a_0 \cdot x^{a_1}$	$Y = 50\,308,02 \cdot x^{0,51}$	0,45	0,67	середній
Кредити, надані фізичним особам	$Y = a_0 + \frac{a_1}{x}$	$Y = 9\,854\,423,83 - 88\,809\,655\,912,01/x$	0,39	0,62	середній
Кредити, надані юридичним особам	$Y = a_0 + a_1 \cdot x$	$Y = 2\,184\,924,53 + 58,96 \cdot x$	0,64	0,8	сильний

У досліджуваних моделях значення Y – це результативна ознака – чистий процентний дохід, x – факторна ознака – міжбанківські кредити, кредити фізичним чи юридичним особам, a_0 – незалежний член, a_1 – коефіцієнт регресії.

Коефіцієнт кореляції показує щільність зв'язку, а саме, найсильніший зв'язок чистого процентного доходу з кредитуванням юридичних осіб – 0,8, з іншими ж – середній. Таке невисоке значення кореляції говорить про багатофакторність впливу на чистий процентний дохід банку.

Коефіцієнт еластичності відображає чутливість чистого процентного доходу до зміни кредитування за суб'єктами на 1 %. Для цього використаємо формулу (1):

$$E = Y' \cdot \frac{x}{Y} \quad (1)$$

де E – еластичність;

Y' – похідна від рівняння регресії;

x – значення факторної ознаки;

Y – теоретичне значення результативної ознаки.

Особливості розрахунку еластичності для кожної моделі представлені в таблиці 3.

Таблиця 3 – Порядок розрахунку еластичності для непарної лінійної регресії

Надані кредити за суб'єктами кредитування	Рівняння регресії	Похідна від $Y (Y')$	Формула еластичності, E
А	1	2	3
Міжбанківські кредити	$Y = a_0 \cdot x^{a_1}$	$Y' = a_0 \cdot a_1 \cdot x^{a_1-1}$	$E = a_1$
Кредити, надані фізичним особам	$Y = a_0 + \frac{a_1}{x}$	$Y' = \frac{-a_1}{x^2}$	$E = \frac{-a_1}{a_0 + a_1 \cdot x^2}$
Кредити, надані юридичним особам	$Y = a_0 + a_1 \cdot x$	$Y' = a_1$	$E = \frac{a_1 \cdot x}{a_0 + a_1 x}$

Здійснивши розрахунки, ми отримали такі результати (табл. 4).

Таблиця 4 – Короткотермінова зміна чутливості чистого процентного доходу банку до зміни обсягів наданих кредитів за суб'єктами кредитування на 1 %, зміна чистого процентного доходу, %

Критерії впливу на зміну чистого процентного доходу	Рік						Середнє значення еластичності
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
А	1	2	3	4	5	6	7
За рахунок зміни обсягів наданих міжбанківських кредитів на 1 млн грн.	0,51	0,51	0,51	0,51	0,51	0,51	0,51
За рахунок зміни обсягів кредитів, наданих фізичним особам на 1 млн грн.	3,54	0,99	0,54	0,92	0,87	0,61	1,25
За рахунок зміни обсягів кредитів, наданих юридичним особам на 1 млн грн.	0,26	0,35	0,51	0,52	0,68	0,72	0,51

За нашими розрахунками в середньому зростання обсягів міжбанківського кредитування на 1 % зумовлює підвищення чистого процентного доходу на 0,51 %, кредитування фізичних осіб – підвищення прибутку на 1,25 %, кредитування юридичних осіб – на 0,51 %.

Порівнявши динаміку обсягів кредитування та еластичності, ми виявили залежність між зростанням кількості кредитів і еластичністю зміни чистого процентного доходу. Відносно постійна тенденція міжбанківського кредитування суттєво не позначилася на чутливості прибутку і становить протягом 2006–2011 рр. 0,51 %.

Чистий процентний дохід виявився більш чутливим до зміни кількості кредитів, наданих фізичним особам. Найбільша еластичність спостерігається 2006 року – 3,54 %, 2007 р. – зміна на 0,99 %, 2009 р. – 0,92 %. Таке скорочення еластичності пов'язане зі значним одночасним підвищенням кредитування суб'єктів господарювання і додатнім приростом чистого процентного доходу.

Динаміка чутливості процентного прибутку простежується і в кредитуванні юридичних осіб, причому це здебільшого пов'язано з нарощуванням обсягів кредитування. У 2006 році зміна на 1 % кількості кредитів юридичним особам зумовлювала збільшення процентного прибутку лише на 0,26 %, а у 2011 році – уже на 0,72 %.

Таким чином, диференційовані показники еластичності вказують на різноманітність способів збільшення чистого процентного доходу. Але сутність диверсифікації кредитного портфеля банку, у тому числі ПАТ “ПриватБанк”, полягає в мінімізації кредитних ризиків, що потребує розміщення банком кредитних коштів між різними суб'єктами, та можливості оптимізувати фінансовий результат. Дослідження показало, що внаслідок цього ПАТ “ПриватБанк” отримуватиме більш стабільні прибутки у результаті міжбанківського кредитування та, імовірно, підвищені прибутки від кредитування фізичних і юридичних осіб, але з одночасним підвищенням кредитного ризику.

Висновки. Спираючись на дослідження впливу диверсифікації на результати діяльності банків і проведені нами розрахунки, можна зробити висновок, що диверсифікація не має такого однозначного впливу на кредитний портфель банку, як стверджується згідно з класичними науковими поглядами. Суперечність цієї стратегії криється як у її впливі на прибутковість, так і в можливостях зменшувати ризики. Банкам, які широко застосовують диверсифікацію, поряд із цим інструментом радимо використовувати й інші страхові заходи, а для збільшення прибутковості діяльності – диверсифікацію банківських продуктів.

Список літератури

1. Гринько О. Теоретичні аспекти сутності та визначення диверсифікації кредитного портфеля банку / О. Гринько // Вісник НБУ. – 2011. – № 4(182).
2. Диверсификация как инструмент роста коммерческого банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bankmib.ru/3187>. – 02.12.2012. – Название с экрана.
3. Диверсификация кредитов – неожиданный результат одного исследования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.franklin-grant.ru/ru/news2/data/news_03/2003_12/20031222_173830_hr.asp. – 02.12.2012. – Название с экрана.
4. Официальный рейтинг украинских банков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://banker.ua/officialrating>. – 30.11.2012. – Название с экрана.
5. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2004. – 467 с.

6. Річний звіт – ПриватБанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.old.privatbank.ua/files/2_13_20au.pdf. – 02.12.2012. – Назва з екрана.
7. Современный экономический словарь / под ред. Б. А Райзберга, Л. Ш Лозовского, Е. Б. Стародубцевой. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 495 с.
8. Якість кредитного портфеля українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/8853/2/Taranuha%2c%20I.%20Y.pdf>. – 30.11.2012. – Назва з екрана.
9. Markowitz H. M. Portfolio Selection / H. M. Markowitz // Journal of Finance. – 1952. – № 7. – P. 77–91.
10. Markowitz H. M. Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments / H. M. Markowitz. – London : John Wiley & Sons, Inc., New York Chapman & Hall, Limited, 1959. – 356 p.

Отримано 27.09.2013

Summary

The paper considers the essence of diversification of a bank's credit portfolio, as well as its features depending on a distribution sign. By means of the factorial analysis and an assessment of elasticity the influence of credit portfolio diversification by subjects on financial result of a bank is revealed.